

ten geleide

Vernieuwingsideeën zijn gebaat bij een kernachtige begripsaanduiding: project-onderwijs, thematisch-cursorisch werken, normaal-functioneel taalonderwijs. Iedereen weet wel zo'n beetje wat voor onderwijsopvatting er achter deze begrippen schuil gaat. Sinds kort duikt er een nieuwe kreet op in de onderwijs-wereld: Educatief Ontwerpen. Het is geen noemer waaronder een nieuwe ideologie gevat kan worden; veeleer een term met een paraplu-functie: allerlei al bestaande en gepraktiseerde ideeën over wat goed onderwijs is, zijn erin terug te vinden.

Een groep docenten houdt zich al een tijdje bezig met uitdenken en in de praktijk brengen van dit 'educatief ontwerpen'. Op gezette tijden komen ze bij elkaar, onder de vlag van de projectgroep LOBO van de SLO. Ze wilden materiaal leveren voor een themanummer van *Moer*, en wij voelden daar wel voor.

Het kostte ons, *Moer*-redactieleden, in het begin enige moeite om de gesprekken van de ontwerpers te volgen: onderling hadden ze aan een oogopslag al voldoende om te weten wat een ander wilde zeggen. Allengs ontstond meer inzicht in het terrein van het educatief ontwerpen en de draagwijdte ervan. Uitgangspunt van educatief ontwerpen is, dat de leerkracht het eigen vakmanschap inzet bij het realiseren van zinvol onderwijs. Onderwijs dus, dat de leerlingen uitnodigt tot leren, dat overbodige ballast vermijdt en dat bijdraagt aan een bredere oriëntatie op de werkelijkheid.

Maar al te vaak is het zo, dat methodes zonder meer de leerinhouden bepalen en dat leraren weinig vragen meer stellen bij het waarom van de leerstof. Natuurlijk zijn er positieve uitzonderingen. In verschillende *Moer*-nummers (en voorheen in *Interkom*) zijn creatieve en onconventionele lessen en lesideeën te vinden. Maar er was nog weinig aandacht voor het vakmanschap dat nodig is om zulke lessen zelf te gaan maken. Op dat gebied heeft dit themanummer ook de vernieuwende (moedertaal)docent nog wel iets te bieden.

Educatief ontwerpen is een onderwijsprincipe. Aan de basis ervan ligt een open, vragende houding ten aanzien van de leerstof en de vorm waarin die het best gepresenteerd kan worden. Correcte formulering van de doelstelling en een lesvoorbereiding volgens een of ander didactisch model leiden niet vanzelfsprekend tot een goede les. Daarvoor is het allereerst nodig een antwoord te zoeken op de achterliggende en verstrekkende vraag, die een leerkracht zich niet vaak genoeg kan stellen: wat is de relevantie van dit onderwerp voor kinderen? En daar nog aan voorafgaand de vraag: wat is de relevantie voor mij, als leerkracht? Oftewel: hoe kan ik doordringen tot de kern van dat waar de leerlingen en ik mee bezig zijn?

Het gaat er educatief ontwerpende leerkrachten niet zozeer om, steeds iets nieuws te bedenken. Ze zijn op zoek naar de kunde achter hun vakmanschap, met als doel: de eigen kwaliteit inzetten ter realisering van beter onderwijs.

De auteurs in dit themanummer belichten diverse ontwerp-technieken. Stuk voor stuk gaan ze uit van een (soms meer, soms minder) kritisch oog voor de klassepraktijk van alledag. De meeste artikelen in dit themanummer gaan over het basisonderwijs. Maar de ontwerp-ideeën zijn in principe op alle onderwijs-situaties toepasbaar. De beknopte leeswijzer die hieronder volgt, is bedoeld om de lezer enigszins wegwijs te maken in dit nummer.

In hun voorwoord geven de educatief ontwerpers die de kernredactie van dit themanummer vormden, kort aan, hoe een kritisch ontwerp-bewustzijn kan bijdragen aan het vergroten van het vakmanschap van leerkrachten.

Het eerste artikel 'Hé, wat hoor ik daar?' beschrijft een gerealiseerd educatief ontwerp. Ine van Moorsel schetst een onderwijssituatie waarin een verandering in de directe omgeving van kleuters de aandacht richt op een specifieke luisteractiviteit: omgevingsgeluiden inventariseren. De kinderen raken geboeid. De educatief ontwerper spreekt hier van het principe van de *gewekte aandacht*: de leerkracht boort aan, de kinderen nemen over en doen zinvolle leerervaringen op.

In het daarop volgende artikel schetst Peter Dekkers, hoe hij met studenten van een PABO aan de slag ging, geïnspireerd door het voorbeeld van Ine. Hij merkte dat *eerstejaars studenten* heel goed in staat zijn tot het *ontwerpen* van plezierige en leerzame onderwijssituaties, als ze maar voldoende informatie krijgen over de werksituatie van de leerkracht en in de gelegenheid worden gesteld om de achterliggende ontwerp-ideeën zelf te achterhalen. Vanaf het begin zou in de opleiding plaats moeten zijn voor dit educatief ontwerpen. Studenten zijn vaak te snel gewend aan het 'opzetten' van lesjes volgens didactische modellen en worden daarna te weinig uitgedaagd hun vakmanschap bij het ontwerpen van onderwijs verder te ontwikkelen.

Een interessante ontwerp-techniek is te vinden in het artikel 'Onbedoeld met voorbedachten rade'. Ad Bok wijst erop dat kinderen heel wat terloops leren, vaak zonder dat de leerkracht dat zelf eigenlijk in de gaten heeft. Dat is het onbedoelde leercircuit. De auteur pleit ervoor, dat de leraar bewust gebruik gaat maken van dit *onbedoelde leren*. Achterliggende ontwerp-ideeën kunnen zijn: over de vak-grenzen heen kijken, je bewust zijn van je voorbeeld-functie (en die uitbuiten), uitgaan van een functioneel produkt doel (vantevoren bedachte ideeën op een geschikt moment introduceren) en de verbreding van een (vakinhoudelijk) leerstofelement naar een niveau waarop de kinderen mee kunnen beleven en denken.

Erik Vos schreef een artikel getiteld 'Verhalend ontwerpen'. Deze bijdrage aan het ontwerp-repertoire dwingt de onderwijsgevende te kijken achter de concrete onderwijsactiviteit om een antwoord te zoeken op de vraag: wat is het verhaal achter de onderwijsinhoud? In de dialoog die hij weergeeft inspireren twee ont-

werpers elkaar bij het opsporen van wezenlijke tegenstellingen, die de relevantie van het onderwerp duidelijk maken. Als de tegenstelling een verhaal oplevert dat te vertalen is naar de denkwereld van de leerlingen, is dat een mooi uitgangspunt voor zinvol onderwijs. Soms leveren ook methodes daarvoor bruikbaar materiaal.

In het artikel 'Nachtmarathon' presenteert Fred Goffree het *interactief gebruik van een dialoog* in de vorm van een concreet educatief ontwerp waarin taal het kader biedt voor een 'buitenschoolse' rekensituatie. De lezer wordt uitgenodigd mee te denken met de twee discussianten en zo al rekenend uit te maken wie er gelijk heeft.

Dat educatief ontwerpen ook de invalshoek kan zijn bij het *schrijven van een recensie over een schoolboek*, laat Peter Dekkers zien in 'Bijde-tijdstaal in het onderwijs'. De door hem bekeken geschiedenis methode blijkt aanknopingspunten te bieden voor zinvol taal-onderwijs.

Ook Peter Verberne kijkt *over de grenzen van het vak*, als hij relaties aangeeft tussen taal en bewegen. Met gebruikmaking van de vakdidactiek van het bewegingsonderwijs propageert hij een eenheid van handelen waarbij hij uit meerdere bronnen put.

Het nummer sluit af met een boekbespreking van een eerdere uitgave op het gebied van *Educatief Ontwerpen* en een geannoteerde literatuurlijst waarin relevante publikaties kort worden besproken. Tussen de artikelen door is een aantal 'cursiefjes' opgenomen, korte leestukjes met soms prikkelende ideeën.

Educatief Ontwerpen wordt in dit nummer ingevuld vanuit meerdere kijkrichtingen. Steeds staat de onderwijspraktijk centraal. De verschillende auteurs laten zien, dat onderwijsvernieuwing vanuit het perspectief van de educatieve ontwerper voor iedereen binnen handbereik ligt.

Ontwerptechnieken zijn in wezen niets anders dan beschrijvingen van vakmanschap, nodig voor het geven van goed onderwijs. Ze dragen bij aan vergroting van het vakmanschap van (moedertaal)leraren, als die zich openstellen voor deze manier van denken.

Voor de lezer zullen de meeste artikelen veel herkenning bieden, naast aanknopingspunten voor de vertaling van een educatief-ontwerp-idee naar de eigen lespraktijk.

En nu laten we de educatief ontwerpers zelf aan het woord ...

Els Schellekens

An van der Vleuten

Adressen van de auteurs in dit nummer

Ad Bok, Burgemeester Siepkenslaan 9,
5242 BA Rosmalen

Peter Dekkers, Nijenheim 24-26,
3704 VK Zeist

Fred Goffree, Bremlaan 16,
3735 KJ Bosch en Duin

Ine van Moorsel, 1e Helmersstraat 30a,
1054 DA Amsterdam

Els Schellekens, Prinseneiland 32,
1013 LR Amsterdam

Peter Verberne, Dennenlaan 24,
3951 XZ Maarn

Theo Vesseur, Engelandlaan 286,
2034 NJ Haarlem

An van der Vleuten, Boogschutter 17,
5527 CV Hapert

Erik Vos, Doelenstraat 2,
2801 PX Gouda
